

BIJLAGE II.

(144. 37.)

VERSLAGEN van de in 1902 gehouden examens, ter verkrijging van akten van bekwaamheid als hoofdonderwijzer of hoofdonderwijzeres.

Breda.

Aan Zijne Excellentie den Minister van
Binnenlandsche Zaken.

Uitslag van het examen.

TABEL A.

AANTAL ADSPIRANTEN											
die zich aan- melden.		die opkwamen bij het schriftelijk gedeelte.		die opkwamen bij het mondeling gedeelte.		die zich terug- trokken.		die werden afgewezen.		die slaagden.	
M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.
156	24	154	24	144	24	37	2	60	6	47	16

TABEL B.

VAKKEN.	Aantal examens.		WAARVAN:					
			onvoldoende.		twijfelachtig.		voldoende.	
	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.
Lezen	134	23	30	1	27	3	77	19
Schrijven	135	24	5	4	33	6	97	14
Rekenen	125	24	45	5	15	4	65	15
Nederlandsche taal	134	23	48	2	25	4	61	17
Aardrijkskunde	131	23	37	4	12	2	82	17
Geschiedenis	123	24	46	5	9	2	68	17
Kennis der natuur	130	23	74	3	18	1	38	19
Methode van onderwijs en opvoeding	130	23	57	6	20	5	53	12
Handteekenen	109	23	40	3	28	6	41	14

Geen der aspiranten, aan wie de akte is uitgereikt, had een onvoldoend cijfer voor Nederlandsche taal.

Drie mannelijke aspiranten konden op grond van art. 61, laatste alinea, der wet vrijgesteld worden van het examen in het handteekenen.

Opmerkingen betreffende examens in de
verschillende vakken.

Lezen. Het bleek, dat vele aspiranten geene opzettelijke studie van dit vak gemaakt hadden: zij hadden niet bedacht, dat oefening in het overluid lezen noodzakelijk is, ook tot verbetering der gewestelijke uitspraak, die te dikwijls moest worden opgemerkt. Doch ook anderen, die dagelijks in de school hunnen leerlingen moesten voorlezen, bleken het niet ver in de leeskunst gebracht te hebben: het leggen van den klemtoon op het juiste woord, het scheiden of vereenigen van de zinsdeelen, die niet of wel bij elkander behooren, wilde dikwerf niet gelukken, soms zelfs niet, wanneer de zin begrepen werd. Eindelijk waren er ook, die geen voldoende predicaat konden behalen, doordat de inhoud van een niet moeilijk stuk van een onzer beste prozaschrijvers of dichters boven hun bevattingslag lag. Bij de verklaring van het gelezen gaven velen blijk van taalarmoede en drukten zich onbeholpen uit.

Nederlandsche taal. Het schriftelijk werk bestond in: *a.* het weergeven van den inhoud van Staring's „In een Vriendenrol” en *b.* het verklaren van enkele uitdrukkingen en het behandelen van synoniemen, nadat ze in flinke zinnen te pas gebracht waren. Wat het eerste gedeelte aangaat, de paraphrase leverde het bewijs, dat velen den inhoud niet of slechts ten deele verstaan hadden. Dikwerf was het verband tusschen de deelen van het gedicht niet begrepen, zoodat de bedoeling van het geheel een raadsel worden moest. Het tweede gedeelte was over het algemeen niet beter dan het eerste. Velen bleken de beteekenis der opgegeven uitdrukkingen niet te kennen, doch hadden er een slag naar gedaan door te trachten de figuurlijke beteekenis der woorden uit de eigenlijke af te leiden. De zinnen waren vaak onbeteekenend en zelden zoo, dat daaruit het verschil in beteekenis der synoniemen viel op te maken. De uitslag van het schriftelijke werk stemde de verwachting voor dien van het mondeling examen niet hoog. Toch kon, dank zij dit laatste, nog aan meer een voldoende cijfer worden toegekend, dan men dierst hopen. De spraakkunstige verschijnselen in onze taal waren door verschillende aspiranten vrij goed bestudeerd, de beteekenis van verwante of op elkaar gelijkende woorden werd menigmaal goed omschreven. Er waren er echter genoeg, die aan de leer der woordvorming niet veel gedaan en met het onderscheiden van woordsoorten en zinsdeelen werks genoeg had-

den. Ook de kennis van de voortbrengselen onzer voornaamste schrijvers en dichters was bij velen voldoende, vooral bij hen, die in de gelegenheid geweest waren een cursus voor de hoofdakke te volgen. Daar stonden weer velen tegenover, wier geheele letterkundige kennis zich bepaalde tot een enkel gedicht van de meest bekende dichters en enkele romans. Enkelens zelfs kenden dezen laatsten vorm van belletrie slechts bij name.

Rekenen. Het examen leverde nagenoeg dezelfde resultaten op als vorige jaren. Verscheidene aspiranten hadden belangrijke onderdeelen der rekenkunde onvoldoende bestudeerd, vooral de afhankelijkheid der grootheden en de vierkantworteltrekking. Ook in andere deelen echter liet het examen van velen te wenschen over. Zij hadden wel de eene of andere theorie der rekenkunde doorgewerkt, maar niet voldoende bestudeerd om zelfstandig het bewijs voor eene stelling als samenhangend geheel te geven. Scherpe formulering van gedachten, die ook overigens niet dikwerf werd gehoord, kon men bij dezulken bezwaarlijk verwachten.

Aardrijkskunde. Bijna alle aspiranten aan wie de akte is toegekend, hadden een voldoende of meer dan voldoende cijfer voor dit vak. Zij gaven blijk met oordeel gestudeerd te hebben, hoewel bij sommigen van hen de werelddeelen buiten Europa niet tot hun recht waren gekomen, bij anderen de kennis der wis- of natuurkundige aardrijkskunde niet geheel voldoende was. Zeer weinig studie hadden enkele van Nederland en onze bezittingen gemaakt. In den regel toonden deze aspiranten ook met de overige deelen van het vak zeer slecht op de hoogte te zijn. Eindelijk kwam het herhaaldelijk voor, dat het een of ander onderdeel (meestal de wis- of natuurkundige aardrijkskunde) geheel of zoo goed als geheel verwaarloosd was, terwijl aan de studie van het overige de noodige zorg was besteed.

Geschiedenis. Vele aspiranten schenen zich niet voldoende op de hoogte gesteld te hebben van de eischen van het programma. Terwijl men toch mocht verwachten, dat het meeste werk zou gemaakt zijn van de voornaamste gebeurtenissen der 19de eeuw en van de kennis der geschiedenis van ons vaderland en zijne bezittingen, gelijk het programma voorschrijft, hadden velen zich in het bijzonder op de oude geschiedenis toegelegd en waren meestal niet verder dan het einde der middeleeuwen gekomen. Als de aspiranten er zich op toelagden in de eerste plaats een kort, doch helder overzicht van de geschiedenis tot de Fransche omwenteling te verkrijgen, dan wat uitvoeriger de geschiedenis der 19de eeuw te bewerken, om ten slotte de gewichtige gebeurtenissen der wereldgeschiedenis in verband met die des vaderlands grondig te bestudeeren, zouden zij zich met meer zelfvertrouwen en veel meer kans van slagen aan het examen onderwerpen. Opmerkelijk mag het heeten, dat sommige aspiranten dit vak geheel durven verwaarloozen. De uitslag van dit deel van het examen was, zooals trouwens van de meeste andere deelen, heel wat gunstiger voor de vrouwelijke dan voor de mannelijke aspiranten. Enkele dames legden een uitstekend examen in de geschiedenis af.

Kennis der natuur. Met de kennis van de natuurkunde was het bij de meeste aspiranten zoo bedroevend gesteld, dat zij zelfs bij een examen voor de hulpakte geen voldoende cijfer zouden verkregen hebben. Wat zij bleken te weten van spanning van gassen en dampen, kracht en arbeid, slinger, beeldvorming bij vlakke spiegels, electromagneten, enz. mocht nauwelijks op den naam van kennis aanspraak maken. Enkelens zeiden, dat zij, na het verkrijgen der onderwijzersakte nagenoeg niets meer aan physica gedaan hadden. Van plant- en dierkunde, vooral van eerstgenoemd vak, wisten de meeste mannelijke aspiranten zeer weinig. Naar kenmerken van de meest bekende plantenfamilien of orden van dieren werd gewoonlijk vergeefs gevraagd. Nu en dan kwam het voor, dat adembaling en voeding van planten en dieren voldoende bestudeerd waren; doch gewoonlijk bleken ook de meest eenvoudige verbrandingsverschijnselen niet begrepen.

De meeste vrouwelijke aspiranten behaalden dank zij hare voortzetting der studie van dit vak na het verkrijgen der onderwijzersakte, een voldoende cijfer.

Methode van opvoeding en onderwijs. De kennis der aspiranten van dit vak voldoet nog altijd niet aan matig gestelde eischen. De voornaamste begrippen uit de zielkunde, waarvan de kennis noodig is voor den arbeid in de school, waren bij vele aspiranten niet helder of niet aanwezig. Wisten sommigen vrij goed de algemeene paedagogische voorschriften voor het onderwijs aan te geven, van de toepassing daarvan op de bijzondere methodiek kwam gewoonlijk niet veel terecht. Menig aspirant moest zelfs bekennen, dat hij voor geen enkel vak van art. 2 der wet de methodiek had bestudeerd; anderen meenden aan punt C. van het programma te hebben voldaan door eenige schoolboekjes „door te zien”, terwijl zij de studie der handleidingen geheel hadden achterwege gelaten. Ook de kennis van de geschiedenis der opvoedkunde was in de meeste gevallen onvoldoende. Hoewel erkend moet worden, dat met het oog op gemis van leiding bij de studie, eenige toegevendheid bij de beoordeeling gewenscht is, zoo blijkt toch uit enkele gunstige uitzonderingen onder de aspiranten, dat ook voor het verkrijgen van de vereischte kennis in dit geval wel een weg te vinden is, indien men slechts den ernstigen wil daartoe heeft.

Handteekenen. Nu het teekenen tot de verplichte leervakken der lagere school behoort, zou men mogen verwachten, dat de aspiranten grooter vaardigheid in dit vak zouden toonen, dan vroeger het geval is. De gemaakte teekeningen naar eene eenvoudige groep of wandplaat droegen echter hiervan geene blijken. In de meeste waren onjuiste verhoudingen en fouten tegen de regelen der perspectief op te merken. Ook ontbrak het den meesten aspiranten aan kennis van een goeden methodischen leergang. Velen was het niet duidelijk, waarom het teekenen van vlakversieringen aan het natuurteekenen moet voorafgaan, anderen hadden slechts een flauw begrip van de wijze, waarop wandplaten en ijzerdraadmodellen met leerlingen moeten behandeld worden.

Breda, 13 September 1902.

De Voorzitter,
L. MICHELIS.

De Secretaris,
J. F. CLERN.

Arnhem.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Regeling van het examen.

De regeling, die in het jaar 1901 te Arnhem gevolgd werd bleef in hoofdzaak onveranderd.

Uitslag van het examen.

TABEL A.

Aantal candidaten, die :											
zich aan- meldden.		deelnamen aan het schriftelijk gedeelte.		ook aan het mon- deling gedeelte deel- namen.		zich terug- trokken.		werden afge- wezen.		slaagden.	
M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.
255	37	249	37	239	37	70	5	80	13	89	19

TABEL B.

VAKKEN.	Aantal examens.		Waarvan:					
			Onvoldoende.		Twijfelachtig.		Voldoende.	
	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.
Lezen	211	37	27	4	40	5	144	28
Schrijven	214	36	33	4	35	3	146	19
Nederlandsche taal	211	37	64	9	32	6	115	22
Rekenen	204	33	55	3	49	10	100	23
Aardrijkskunde	205	33	47	7	20	4	138	22
Geschiedenis	210	34	70	9	34	3	106	22
Kennis der natuur	213	34	64	6	39	10	110	18
Methode van onderwijs en opvoeding	212	36	57	2	29	3	126	31
Handteekenen	170	31	32	6	51	7	87	18

Uit de eerste tabel blijkt, dat van de mannelijk kandidaten, die examen deden, ruim 37 pct. slaagden, van de vrouwelijke bijna 50 pct.

Die cijfers zijn ongunstiger dan in het vorige jaar, toen van de mannelijke kandidaten 41 pct. slaagden en van de vrouwelijke 72 pct.

Een mannelijke kandidaat kreeg de akte met een onvoldoend eindeijfer (4) voor de Nederlandsche taal.

Vrijstelling van het examen in handteekenen, op grond van reeds behaalde akte (art. 61), werd verieend aan 4 mannelijke kandidaten en 1 vrouwelijke kandidaat.

Opmerkingen aangaande de examens in de verschillende vakken.

Lezen en Nederlandsche taal. Voor het schriftelijk gedeelte van het examen was gekozen een gedicht van Staring, het behandelen van eenige synoniemen en het verklaren van eenige spreekwoorden.

Het bleek der commissie, dat het mondelinge examen over het algemeen goed den indruk bevestigde, die door het schriftelijk werk was verkregen. Wie bij het schriftelijk gedeelte een voldoende cijfer behaald hadden, konden dat bijna altijd behouden. Ook de beide gedeelten van het schriftelijk werk kwamen goed overeen, en dat 137 kandidaten een voldoende cijfer verkregen is een bewijs, dat het opgegeven werk geen te zware eischen stelde.

Wat de kennis der spraakkunst betreft, zou het wenschelijk zijn dat de kandidaten wat meer indrongen in de beteekenis der in de grammatica genoemde voorbeelden, waardoor zij dan ook uit andere gevallen de regels beter zouden kunnen opmaken.

Voor letterkunde kon zelden een hoog cijfer gegeven worden. In het algemeen lezen de kandidaten te weinig en dan te veel uit bloemlezingen, zoodat bijna allen bijv. van Vondel dezelfde stukken hadden bestudeerd en er weinig afwisseling te bespeuren was in de gekozen lectuur.

Het lezen gaf geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen en de uitspraak was meestal voldoende.

Rekenen. Bij het examen in de rekenkunde bleek dat tal van kandidaten zich te weinig hadden geoefend in het oplossen van vraagstukken. Immers slechts heel weinigen gaven van de vijf vraagstukken eene beknopte en duidelijke oplossing; verscheidene oplossingen waren foutief en menige oplossing, die wel tot eene goede uitkomst leidde, was zóo onduidelijk en verward, dat het moeite kostte den gedachten-gang van den kandidaat te vinden of te volgen. Van de 287 kandidaten behaalden dan ook slechts 120 voor het schriftelijk werk het cijfer 6, 7, 8, 9 of 10.

Het mondeling examen leidde vaker tot verhooging dan tot verlaging van het behaalde cijfer, zoodat aan 51 pct. der volledig geëxamineerden een voldoende of meer dan voldoende eindeijfer kon worden toegekend.

Onder de kandidaten die te kort schoten, waren er die de eenvoudigste eigenschappen niet konden bewijzen; velen bleken geen helder inzicht te hebben in de hoofdbewerkingen, verwarden „eigenschap” en „bepaling”, zelfs „onderstelde” en „gestelde” of zagen den onderlingen samenhang van verschillende stellingen niet in; anderen schenen te meenen dat zij konden volstaan met een van buiten geleerd iesje, met het noemen van eene stelling of het opgeven van eene formule, zonder meer. In zulke gevallen kon er van een voldoende eindeijfer natuurlijk geen sprake zijn.

Aardrijkskunde. Het examen in de aardrijkskunde leverde vrij bevredigende resultaten op.

De topographie gaf reden tot tevredenheid; van die van ons land en die onzer bezittingen moet echter meer werk worden gemaakt.

Bij enkele kandidaten bestond de kaartkennis nog in een nomenclatuur, waarbij aan wat belangrijk en wat onbelangrijk is dezelfde plaats was ingeruimd; de groote meerderheid bewees echter, dat op eene meer ontwikkelende wijze was gestudeerd.

Minder gunstig waren de uitkomsten wat de wis- en natuurkundige aardrijkskunde aangaat. Grootendeels is dit een gevolg van de afwezigheid van alle mathematische ontwikkeling bij tal van kandidaten. Toch hadden vele verschijnselen, ook bij gemis van wiskundige kennis, wel beter begrepen kunnen zijn. Dat de volle maan 's middags te 12 uren niet aan den hemel staat, kan nog wel door aanschouwing worden geweten.

Slechts enkele kandidaten toonden iets te weten van cartographie. De eenvoudigste kaartprojecties — de cilindrische en de conische — waren den meesten onbekend, al trachtten niet allen de globe door een plat vlak te ontwikkelen ten einde Mercator's projectie te verkrijgen.

Geschiedenis. De sub-commissie voor geschiedenis heeft, ondanks de matige eischen, slechts aan de helft der mannelijke kandidaten een voldoende cijfer kunnen toekennen. Gebrek aan degelijke leiding was ook bij dezen veelal merkbaar.

Van voortgezette studie van de geschiedenis des vaderlands was bij de meeste kandidaten geen sprake geweest, terwijl meerderen zelfs niet de geringste kennis hadden van de staatkundige geschiedenis der negentiende eeuw.

Van de 34 vrouwelijke kandidaten behaalden 22 een voldoende en meer dan voldoende cijfer.

De commissie blijft dan ook van oordeel, dat eerst wanneer aan de aanstaande onderwijzers onderricht wordt gegeven in de algemeene geschiedenis, waarvan bij het examen in de vaderlandsche geschiedenis zou moeten blijken, betere resultaten voor de algemeene geschiedenis bij het examen voor de hoofdkante kunnen worden verwacht.

Kennis der natuur. De kennis van de samenstelling der dampkringslucht en van de eenvoudigste verbrandingsverschijnselen was bij de overgrote meerderheid der kandidaten onvoldoende. Dikwijls liet ook die van de beginselen der natuurkunde te wenschen over.

Duidelijk bleek dat bij zeer vele kandidaten de eerste opleiding, wat het vak kennis der natuur betreft, gebrekkig geweest was.

Methode van onderwijs en opvoeding. Het schriftelijk werk der meeste kandidaten was over het algemeen voldoende, doch het mondeling onderzoek leverde minder gunstige resultaten, zoodat bij een voldoende cijfer voor het opstel, in verband met het mondeling examen, dikwijls een onvoldoend eindeijfer moest worden toegekend.

Het onderzoek naar het inzicht in de geschiedenis van onderwijs en opvoeding (punt d van het programma) leverde

meestal onvoldoende resultaten. Hoe en waardoor onze onderwijstoestanden gewijzigd zijn, welke beginselen en idealen achtereenvolgens de opvoeding hebben beheerscht, was veel kandidaten niet duidelijk geworden.

De kennis van de algemeene en de bijzondere methodiek stond niet veel hoger.

Velen waren niet in staat de grondslagen van deze of gene methode op te geven en de leerstof van een of ander vak verstandig over de verschillende klassen te verdeelen. Zelfs gebeurde het menigmaal, dat een kandidaat geen rekenschap kon geven van hetgeen hij gewoon was dagelijks in zijne eigene klasse te doen. Daarentegen gaven veel anderen blijk van ernstige studie en nadenken en kan de commissie over het algemeen met genoegen op vooruitgang wijzen.

Handteekenen. Wat het examen in dit vak betreft, valt op te merken, dat er over het geheel eenige vooruitgang werd waargenomen.

Zeër slechte teekeningen behoorden bepaald tot de uitzonderingen en bij het mondeling onderzoek bleek dat velen zich ernstig voor dit onderdeel van het examen hadden voorbereid.

Toch blijft het praktische werk altijd nog het zwakke punt, zoodat het nog dikwijls voorkwam, dat onvoldoende cijfers voor het tekenwerk door een mooi cijfer voor de theorie werden goedge maakt en het eindcijfer op die wijze nog voldoende kon zijn.

De commissie betreurt het, dat het programma voor dit examen niet reept van teekenen op het bord, zooals dit voor de akte van onderwijzer bijv. wel het geval is.

Het zoude toch aan het onderwijs in het algemeen zeer ten goede komen, wanneer de onderwijzer in staat ware zijne bedoelingen met eene eenvoudige teekening toe te lichten.

Schrijven. Omtrent het schrijven veroorlooft de commissie zich enkele opmerkingen.

Naar hare meening ondervindt dit vak het meest van alle den invloed der traditie; dikwijls moeten de kandidaten nog schrijven op ongelinieerd papier en nog altijd blijft de onderscheiding groot, middelsoort, staand en loopend klein bestaan, zeker ook in verband met hetgeen voor de akte van onderwijzer is voorgeschreven.

Toch is het grootschrijven met de pen onpractisch, terwijl het zeer veel tijd en moeite kost om grootschrift te leveren, dat inderdaad *schoonschrift* kan heeten; daarom zou de commissie dit wenschen afgeschaft te zien.

Bij het schrijven op het bord kan men strenger eischen stellen; immers hierin oefenen de kandidaten zich dagelijks, terwijl sierlijk, regelmatig en net schrift op het bord den leerlingen aanhoudend ten goede komt.

De commissie meent dat uit een paar regels middelsoort en (staand) klein schrift op gelinieerd papier voldoende kan blijken of de kandidaat schoonschrift kan leveren; het karakter van het loopend schrift blijkt voldoende uit het schriftelijk werk voor andere vakken.

Reeds dezen keer meende de commissie de kandidaten te moeten komen door het papier van lijnen te voorzien; de resultaten waren over het algemeen bevredigend.

Aldus vastgesteld in de vergadering van de commissie van examen voor de hoofdkate te Arnhem 6 September 1902.

De Voorzitter,

B. DINGEMANS.

De Secretaris,

W. MOOLHUIZEN.

's Gravenhage.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De commissie, benoemd bij beschikking van 3 Juni 1902, n°. 4363¹, afd. Onderwijs, heeft de eer Uwe Excellentie het volgende te berichten.

De inrichting van het examen was gelijk aan die welke vorige jaren werd gevolgd en voldeed ook nu weder zeer goed.

Opgemerkt werd dat er enkele kandidaten waren van hooger leeftijd dan in den regel het geval is. Het vermoeden ligt voor de hand, dat er onder hen zoowel als onder de anderen geweest zijn die, hoewel zij reeds de studie voor de hoofdkate hadden opgegeven, het dit jaar, verlost door financiële voordeelen, het nog maar eens waagden en daardoor het aantal afgewezenen hebben verhoogd.

Uitslag der examens.

ADSPIRANTEN.	Aangegeven.	Niet opgekomen bij het schriftelijk examen.	Teruggetrokken			Toegelaten.	Afgewezen.
			tijdens het schriftelijk examen.	tusschen het schriftelijk en het mondeling examen.	tijdens het mondeling examen.		
Mannelijke . .	222	1	1	9	17	84	110
Vrouwelijke . .	61	0	0	0	1	36	24

VAKKEN.	Aantal volledige examens.		Waarvan:					
			Vol-doende.		Twijfel-achtig.		Onvol-doende.	
	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.
Lezen	200	61	173	53	0	2	27	6
Schrijven	194	60	180	59	0	0	14	1
Nederl. taal	200	61	123	42	11	3	66	16
Rekenen	204	60	111	44	5	0	88	16
Aardrijkskunde	201	60	116	37	12	3	73	20
Geschiedenis	201	60	136	42	5	1	60	17
Kennis der natuur	195	61	109	39	3	1	83	21
Handteekenen	187	59	111	42	9	1	67	16
Methode van opvoeding en onderwijs	201	61	124	40	5	3	72	18

Eén mannelijke en twee vrouwelijke aspiranten behaalden de akte, ofschoon zij een onvoldoend cijfer (4) hadden

voor Nederlandsche taal. Zeven mannelijke en ééne vrouwelijke aspiranten genoten, op grond van art. 61, laatste lid, der wet op het lager onderwijs, vrijstelling van het examen in het handteekenen.

Opmerkingen over de verschillende vakken.

Lezen. De commissie herhaalt de opmerking van vorige jaren, dat vele aspiranten „het lezen blijkbaar te weinig als kunst beoefenen”. Bij sommigen lieten stembuiging en tempo veel te wenschen over. Ook bleek het meermalen dat de lezer niet tot de kern van de gedachte des schrijvers was doorgedrongen.

Dialectische gebreken kwamen gedurig sterk uit. De commissie doelt hier inzonderheid op het weglaten van slotconsonanten en op het diphthongeren van enkelvoudige vocalen.

Schrijven. Uit de lijst blijkt dat de cijfers van schoon-schrijven, aan de dames toegekend, beter zijn dan die door de heeren behaald.

Hoewel bij het schrijven op het bord bleek dat de laatsten met meer vaardigheid het krijt hanteeren, was toch bij de dames de keuze der lettervormen beter en het schrift met meer zorg bewerkt.

Nederlandsche taal. „Het schriftelijk werk van vele aspiranten werd ontsierd door grove taalfouten.” De commissie betreurt het deze oude klacht ook nu weer te moeten herhalen. Het is haar echter aangenaam er aan te kunnen toevoegen dat bij het mondeling onderzoek bleek, dat sommige der ergste fouten moeten toegeschreven worden aan eene soort van examenkoorts, die velen het kalm en geregeld denken moeilijk maakt.

Het minst gunstige oordeel moest uitgesproken worden over de wijze waarop eenige gecursiveerde versiegels, uit Kinker's Stille Bemoediging, verklaard werden. Dit gedeelte van het schriftelijk werk was bij zeer velen onvoldoende. Gelukkig werd dit tekort bij niet weinigen geneutraliseerd door een goed opstel.

Was het een genoeg met sommige aspiranten een degelijk gesprek te kunnen voeren over deze en gene verschijnselen in de taal, vele anderen bleken slechts oppervlakkige, zeer verwarde kennis te hebben van verbuiging, woordvorming en woordsoorten.

Velen hadden enkele werken van de voornaamste schrijvers uit de 17de, 18de en 19de eeuw goed gelezen. Anderen hadden de 18de eeuw, enkelen ook de 19de eeuw tot 1880, geheel verwaarloosd.

De commissie meent ten slotte er met den meesten nadruk op te moeten wijzen, dat een allereerste vereischte in den onderwijzer is dat hij zich rekenschap geve van de beteekenis der woorden waarvan hij zich bedient.

Rekenen. Het examen in dit vak gaf aanleiding tot ongeveer dezelfde opmerkingen als het vorige jaar. De kennis van de theorie der hoofdbewerkingen blijft vooruitgaan, alsmede de toepassing daarvan op het rekenen uit het hoofd. Daarentegen is weinig vooruitgang waar te nemen in de kennis van de leer der verhoudingen, evenredigheden en evenredige afhankelijkheid van grootheden.

Bij vele aspiranten was gemis van heldere en juiste begrippen blijkbaar de oorzaak geweest van een werktuiglijk memoriseeren van eigenschappen en de bewijzen daarvan.

Aardrijkskunde. De meeste aspiranten deden een vol-doen examen. Slechts weinigen hadden bij hunne studie geene globe gebruikt. Bij het examen in de natuurkundige aardrijkskunde bleek dat velen zich tevreden gesteld hadden met een naam, zonder tot het wezen der zaak door te dringen. Ze kenden bijv. wel de wet van Buys Ballot, maar moesten ze deze in een gegeven geval toepassen, dan waren ze daartoe

niet in staat. Isothermen- en isobarenkaarten waren door de meesten niet of onvoldoende bestudeerd.

Vele aspiranten hadden niet de minste aandacht geschonken aan de cijfers in hunne leerboeken: met de grootte der staten en het getal inwoners waren ze volkomen onbekend; velen konden zelfs van de voornaamste bergen ook maar bij benadering de hoogte niet opgeven. Dat uit de staatjes omtrent temperatuur, enz. zooveel te leeren valt, schijnt weinig te worden ingezien.

Geschiedenis. Hoewel de uitslag niet ongunstig kan genoemd worden, mag de commissie toch niet onvermeld laten dat zij meermalen niet dan aarzeland het cijfer 6 heeft toegekend. Zij meent dat bij vele aspiranten de indruk gunstiger zou geweest zijn indien deze eerst een kleiner werkje, met de noodige jaartallen, bestudeerd hadden, om daarna een uitvoeriger werk ter hand te nemen. Dan ontkomt men aan de verwarring, waarvan vele aspiranten blijk gaven.

De commissie vermeldt met genoegen dat aan 25 pct. der geëxamineerden een hooger cijfer dan 6 kon gegeven worden en zij had minder dan wel eens vroeger aanleiding tot de opmerking, dat men van Mohammed soms meer wist dan van Christus; doch tot haar leedwezen moet zij opnieuw mededeelen, dat door enkele aspiranten de vaderlandsche geschiedenis eenvoudig verwaarloosd was.

Kennis der natuur. Terwijl natuurkennis verkregen moet worden door aanschouwing, hadden vele aspiranten zich bepaald tot het bestudeeren van enkele handboeken. Eenige aspiranten daarentegen hadden gemeend dat het oppervlakkig aanschouwen van eene reeks van proeven voldoende was, niet bedenkende dat deze slechts dienen moeten om het bestudeeren van hun leerboek te bevestigen of te vergemakkelijken.

Terwijl sommigen met veel inspanning zelf de proeven trachtten te nemen, die hun leerboek vermeldde, was door niet weinigen zelfs het bezien en vergelijken van planten verwaarloosd.

Ten slotte dient vermeld te worden dat vele aspiranten de studie van het soortelijk gewicht, de drukking in en op vloeistoffen, de spanning van gassen en de warmte hadden verwaarloosd, na hun examen volgens art. 56a, en zich bijna uitsluitend hadden toegelegd op de studie van het licht, de electriciteit en het magnetisme.

Handteekenen. Zoowel bij de teekeningen naar de natuur als bij die naar plaat vervaardigd, is vooruitgang te bespeuren; een vijfde van het aantal werkstukken werd met „goed” of „zeer goed” getaxeerd.

Van 53 aspiranten bedroeg ook het cijfer voor de perspectief 8 of hooger; alleen de kennis van methodiek steekt hierbij zeer ongunstig af: van twee-derde der aspiranten is de kennis van dit onderdeel onvoldoende geweest.

Methode van onderwijs en opvoeding. De algemeene indruk van de paedagogische kennis der geëxamineerden was niet bijzonder gunstig, al kon ook aan de meerderheid een voldoende cijfer worden toegekend.

Slechts weinigen gaven blijken van een helder inzicht in de bestudeerde onderwerpen, hetgeen vooral uitkwam bij het onderzoek naar hetgeen in de punten a en c van het programma geëischt wordt.

Het komt de commissie voor, dat de studie nog veel te weinig in verband gebracht wordt met de schoolpraktijk; er waren zelfs aspiranten die verklaarden geen enkele hand-leiding voor eenig vak van onderwijs te hebben gelezen; terwijl toch het raadplegen van handleidingen tot hun dagelijksch werk moest behooren.

Ook de kennis van de geschiedenis van onderwijs en opvoeding stond over het geheel op een te laag peil: eene oude klacht, maar die, helaas, ook naar aanleiding van dit examen weer moet herhaald worden.

Verslag van den staat der hooge-, middelbare en lagere scholen over 1902—1903. (Bijl. II.)

De commissie is hiermede aan het eind van hare taak en betuigt Uwe Excellentie dank voor het in haar gestelde vertrouwen.

Gouda, }
Utrecht, } September 1902.

Namens de Commissie,

W. MIDDELVELD VIERSEN, Voorzitter.

L. GERHARDT, Secretaris.

Amsterdam.

Aan Zijne Excellentie den Minister van
Binnenlandsche Zaken.

De commissie, benoemd bij ministerieele beschikking van 3 Juni 1902, n°. 4363¹, afd. Onderwijs, heeft de eer Uwe Excellentie het volgende te berichten:

De inrichting van het examen werd onveranderd van vorige commissiën overgenomen en ook nu doelmatig bevonden, alleen is de commissie van meening, dat het voor een degelijk onderzoek naar de kennis van de kandidaten wenschelijk zou zijn, het onderzoek naar de kennis van het lezen en de letterkunde op te dragen aan eene afzonderlijke sub-commissie naast die, welke met het examen in de Nederlandsche taal belast is.

Ook neemt de commissie, evenals hare voorgangster in 1901, de vrijheid Uwe Excellentie in overweging te geven, de publicatie van het examen eenerzijde te beperken en anderzijds beter te regelen.

De uitslag van het examen was als volgt:

CANDIDATEN.	Aangegeven.	Niet opgekomen op het schriftelijk examen.	Teruggetrokken tijdens het schriftelijk examen.	Teruggetrokken vóór het mondeling examen.	Teruggetrokken tijdens het mondeling examen.	Toegelaten.	Afgewezen.
Mannelijke . . .	174	1	.	8	3	67	95
Vrouwelijke. . .	75	1	.	1	2	40	31

Het aantal afgewezenen is bedroevend groot. Wat kan hiervan de oorzaak zijn?

De commissie heeft zeer sterk den indruk gekregen, dat vele kandidaten zich niet genoeg hadden voorbereid.

Niet alleen moesten hierdoor ruim 56 pct. worden afgewijzen, maar ook werd er door veroorzaakt, dat het aantal van hen aan wie ter nauwernood de verlangde akte kon worden uitgereikt, zeer groot was.

Het komt der commissie voor, dat vele kandidaten, en vooral zij die eene gebrekkige opleiding hebben gehad voor de akte van onderwijzer, niet in het door de wet gestelde minimum van twee jaren na het verwerven van de onderwijzersakte voldoende kennis en ontwikkeling kunnen verwerven, om zich met kans van slagen aan te melden voor het examen voor de akte, bedoeld in art. 56b der wet.

De omstandigheid, dat volgens de jongste wetswijzigingen en plaatselijke verordeningen het verkrijgen van de laatstbedoelde akte eene niet onbelangrijke vermeerdering van salaris medebrengt, verlokte blijkbaar velen, zich veel te spoedig aan het examen te onderwerpen.

Het volgende tabelletje geeft een overzicht van het aantal volledige examens, in elk der vakken afgelegd, en van het aantal malen, dat voor elk vak een voldoende, een onvoldoend eindcijfer of het cijfer 5 (twijfelachtig) is toegekend.

VAKKEN.	Aantal volledige examens.		Waarvan					
			vol-doende.		twijfel-achtig.		onvol-doende.	
	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.
Lezen	163	72	138	66	4	2	21	4
Schrijven	164	73	162	70	1	2	1	1
Nederlandsche taal en letterkunde	163	72	106	51	11	6	46	15
Rekenen	164	73	95	40	3	2	66	31
Aardrijkskunde	162	71	123	57	1	1	38	13
Geschiedenis	162	72	112	41	0	2	50	29
Kennis der natuur	162	73	91	49	4	0	70	24
Handteekenen	165	71	96	62	17	3	32	6
Methode van onderwijs en opvoeding	162	72	95	38	7	2	60	32

Er waren ééne vrouwelijke en 17 mannelijke kandidaten, die, op grond van art. 61, laatste lid, vrijstelling hadden van het examen in het handteekenen.

Aan ééne vrouwelijke en twee mannelijke aspiranten werd de akte uitgereikt, ofschoon voor de Nederlandsche taal en letterkunde een onvoldoend eindcijfer was toegekend.

Bijzondere opmerkingen betreffende de examens in de afzonderlijke vakken.

Lezen. Het lezen was over het algemeen voldoende. Zelden kon echter een hoog cijfer worden toegekend: 1°. wijl de leestoon niet altijd in overeenstemming was met den inhoud van het gelezene, en 2°. omdat bij de bespreking meermalen de ontwikkeling van de kandidaten vrij beperkt bleek. Ook in de verklaring van sommige algemeen gebruikte uitdrukkingen en vreemde woorden schoot menig een te kort.

Schrijven. Het schrijven der kandidaten was over het algemeen bevredigend. Voor het schrijven op het bord kon veelal hooger cijfer worden gegeven dan voor het schrijven op papier.

Nederlandsche taal en letterkunde. De kennis van de spraak liet bij veel kandidaten te wenschen over, vooral waar het gold de beteekenis en het gebruik der buigingsvormen, en de voornaamste spelregels.

De in de grammatica gebruikte termen werden vaak genoemd, zonder dat blijk werd gegeven, dat ze waren begrepen, terwijl bij het benoemen van zinnen en woorden en het verklaren van woordvormen uit het gelezene niet zelden bleek, dat de kandidaten in de toepassing der regels faalden.

Bij het onderzoek naar de kennis der letterkunde werd opgemerkt, dat de hoofdpersonen uit de 17de en 18de eeuw en eenige hunner voornaamste werken vrij goed waren bestudeerd, doch dat van de 19de eeuw de lectuur der kandidaten wel wat beperkt was, zoodat goede schrijvers uit dien tijd bij velen slechts bij name bekend waren.

Eenige der nieuwere auteurs waren blijkbaar met oordeel gelezen.

De uitdrukking der gedachten liet bij veel kandidaten vooral in het schriftelijk werk te wenschen over. Van enkelen was de stijl onbeholpen, zoowel in het opstel, waarvoor keuze was gelaten uit een viertal onderwerpen, als in de verklaring van het opgegeven gedicht.

Soms ging dat samen met schrijven van taalfouten. In dat geval was het den candidaat in den regel niet mogelijk door het mondeling examen een voldoende cijfer voor het vak „Nederlandsche taal” te behalen.

Rekenen. De uitslag is weinig bevredigend. Het schriftelijk werk van 17 vrouwelijke en van 51 mannelijke kandidaten was onvoldoende. Aan slechts enkelen hunner gelukte het door een goed mondeling examen een voldoende eindcijfer te behalen.

Bij het schriftelijk werk toonden velen te weinig vaardigheid te bezitten. Bij het mondeling onderzoek merkte de commissie vaak op, dat de kandidaten zich veel te weinig hadden toegelegd op het geven van juiste definities. Het hoofdstuk „worteltrekking” was door zeer velen slecht bestudeerd; menigeen kon niet eens behoorlijk en met eenige vaardigheid de bewerking machinaal uitvoeren. Ook toonden velen geen goed inzicht te hebben in de evenredige afhankelijkheid van grootheden.

Aardrijkskunde. De resultaten van het onderzoek in dit vak waren over het geheel niet onbevredigend; de meeste kandidaten gaven blijk van ernstige studie en degelijke voorbereiding. Toch was het aantal van hen wien een onvoldoend of juist even een voldoende cijfer moest worden toegekend, nog ver van gering. Bij verscheidene kandidaten was de kennis in een of meer onderdeelen van het vak geheel onvoldoende. Enkelen schenen de beoefening der aardrijkskunde geheel verwaarloosd te hebben, zoodat zij zelfs van de topographie van Nederland en zijne bezittingen eene uiterst geringe kennis toonden te bezitten. Bijna alle kandidaten hadden bij hunne studie van de wiskundige aardrijkskunde van de aardglobe gebruik gemaakt.

Geschiedenis. Het onderzoek naar de kennis van de geschiedenis gaf de volgende resultaten. Terwijl bijna $\frac{2}{3}$ van de kandidaten een voldoende examen aflegden, moest aan ruim $\frac{1}{3}$ een onvoldoend en aan 2 een twijfelachtig cijfer worden toegekend. Nog altijd ontbreekt het velen die zich aanmelden aan een helder inzicht in de hoofdgebeurtenissen van de algemeene geschiedenis, vooral van de hoofdgebeurtenissen der 19de eeuw. Niet altijd was eene historische atlas gebruikt. Bij de geschiedenis des vaderland was vooral het begrip van de hoofdzaken uit de inrichting van onze regering in verschillende tijdperken lang niet altijd helder. Terwijl in vorige jaren alleen een klein aantal kandidaten blijkbaar de studie der geschiedenis geheel hadden verwaarloosd, was dit aantal bij het nu afgelopen examen grooter en kwamen er meer vrouwelijke kandidaten onder voor. Een vrij groot aantal kandidaten bleken de leerstof voor het examen niet met zorg te hebben verwerkt.

Natuurkennis. De commissie kan, zeer tot haar spijt, niet, evenals hare voorgangster, wijzen op vooruitgang in de studie der natuurkennis.

Treurig was het gesteld vooral met de kennis der verbrandingsverschijnselen. Bij velen was geen enkele juiste voorstelling dienaangaande aanwezig. Daardoor waren de begrippen betreffende de ademhaling, de ontwikkeling der lichaamswarmte en de voeding van mensch, dier en plant ook hoogst verward.

Onvoldoende voorbereiding voor de akte, bedoeld in art. 56a, moet wel als de voornaamste oorzaak van den slechten toestand aangemerkt worden, maar het valt ook niet te ontkennen dat door velen met weinig ernst is gezocht naar aanvulling van de aanwezige kennis.

In de groote steden van ons land zijn voldoende gelegenheden om de gewenschte hulp bij de studie te verkrijgen.

Het is daarom ergerlijk dat kandidaten, die blijkbaar of onwillig of zorgeloos zijn geweest om van deze gelegenheden te profiteeren, zich willen verschuilen achter hunne vroegere gebrekkige opleiding.

Ook heeft menig onderwijzer die eene goede opleiding heeft

genoten voor de onderwijzersakte, de studie der natuurkennis na het verkrijgen van deze akte geheel verwaarloosd.

Handteekenen. De commissie neemt de vrijheid er op te wijzen, dat het examen in het handteekenen eene eigenaardigheid heeft die bij geen ander vak voorkomt. Immers, er moet worden onderzocht, behalve naar de kennis van het vak, ook naar die van de methodiek er van. Dit is o. a. de oorzaak van het feit dat zoovele malen het cijfer 5 is gegeven.

Van de 20 kandidaten die dat cijfer kregen waren er 15 die onvoldoende theoretische kennis, maar voldoende praktische bedrevenheid bezaten; 3 die, hoewel theoretisch voldoende onderlegd, te weinig praktische bedrevenheid aan den dag konden leggen, terwijl aan 2 kandidaten het cijfer 5 toegekend moest worden.

150 kandidaten verkregen het cijfer 6 of daar boven. Van deze kandidaten waren er 21 onvoldoende voor de practijk en 23 onvoldoende in de theorie.

Het teekenen van meetkunstige lichamen kan bevredigend genoemd worden.

Bij het onderzoek naar de kennis van een goeden leergang voor het teekenenonderwijs in de lagere school moest aan 72 kandidaten een onvoldoend cijfer worden toegekend.

Methode van onderwijs en opvoeding. De meeste kandidaten toonden voldoende kennis te bezitten van de wijze waarop het schoolonderwijs dienstbaar gemaakt kan worden aan de verstandelijke en zedelijke vorming der leerlingen.

Ook de kennis van de algemeene inrichting der lagere school, van de indeeling der klassen en van het klassikaal onderwijs liet in den regel niet te wenschen over.

Wat de kennis van de algemeene onderwijskunde en van de meest gebruikte leerwijzen voor elk vak bij het lager onderwijs in het bijzonder betreft, hadden vele kandidaten te weinig studie gemaakt van de methodes van onderwijs voor de verschillende vakken. Het kwam zeer dikwijls voor, dat de kandidaten alleen kennis hadden van de methodes die zij zelve gebruiken en dan nog slechts voor dat gedeelte der leerstof dat zij onderwijzen.

Voorts meent de commissie er de aandacht op te moeten vestigen, dat het ongetwijfeld zijn nut heeft door een overzicht van verschillende methodes kennis te verkrijgen van onderscheiden stroomingen op het gebied der methodiek, doch dat het ook noodig is voor elk vak althans ééne methode zelfstandig te bestudeeren.

De kennis van de geschiedenis der opvoeding en van het onderwijs, vooral in ons vaderland, en die van het Nederlandsch schoolwezen zijn doorgaans bevredigend.

Namens de Commissie,

ROODENBURCH, Voorzitter.

P. H. VAN DER LEY, Secretaris.

Leeuwarden.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De commissie, bij beschikking van 3 Juni 1902, n°. 43631, afd. Onderwijs, belast met het afnemen van examen te Leeuwarden voor de akte van bekwaamheid als hoofdonderwijzer of hoofdonderwijzeres, heeft de eer Uwe Excellentie het volgende mede te deelen.

De regeling van het examen was geheel gelijk aan die van de jaren 1896, 1898 en 1900 en voldeed wederom zeer goed. Voor het onderzoek in elk vak was 45 min. beschikbaar, behalve voor lezen en paedagogiek, voor welke vakken samen 45 min. waren uitgetrokken.

De volgende tabellen geven een overzicht van den uitslag der examens.

CANDIDATEN.	die zich voor het examen hadden aangegeven.	die bij het schriftelijk examen waren opgekomen.	die zich hebben teruggetrokken.	die zijn toegelaten.	die zijn afgewezen.
Mannelijke . . .	175	174	13	70	91
Vrouwelijke . .	30	29	1	21	7
Totaal . . .	205	203	14	91	98

Vakken waarin werd geëxamineerd.	Mannelijke kandidaten.				Vrouwelijke kandidaten.			
	Aantal afgelegde examens.	Voldoende.	Twijfelachtig.	Onvoldoende.	Aantal afgelegde examens.	Voldoende.	Twijfelachtig.	Onvoldoende.
Lezen	166	122	18	26	28	23	3	2
Schrijven	169	160	9	0	28	28	0	0
Nederlandsche taal . . .	167	54	41	72	28	18	5	5
Rekenen	178	55	42	71	28	15	7	6
Aardrijkskunde	166	86	23	57	28	24	1	3
Geschiedenis	168	95	22	51	28	16	5	7
Kennis der natuur . . .	168	108	21	39	28	22	3	3
Teekenen	164	92	33	39	28	18	6	4
Opvoeding en onderwijs.	166	103	28	35	28	20	6	2

Aan 5 kandidaten werd de akte uitgereikt, ofschoon zij een onvoldoend eindcijfer hadden voor de Nederlandsche taal.

Vrijstellingen van het examen in handteekenen, op grond van reeds behaalde akten (artt. 61 en 85), kwamen niet voor.

Opmerkingen naar aanleiding van de examens in de verschillende vakken.

Lezen. Het werktuiglijk lezen was bij de vrouwelijke kandidaten aanmerkelijk beter dan bij de mannelijke. Bij velen dezer was de uitspraak slordig en de leestoon weinig in overeenstemming met den aard der leesstof. In de verklaring van het gelezene schoot menigeen te kort: de kracht en de beteekenis van veelvuldig gebruikte woorden en uitdrukkingen waren velen niet voldoende bekend.

De sub-commissie is dan ook van oordeel, dat dit hoogst belangrijke vak door menigen candidaat niet met de noodige nauwgezetheid wordt beoefend.

Schrijven. Het schrijven was voldoende: geen enkelen keer werd een beslist onvoldoend cijfer toegekend; fraai schrift werd echter ook zelden geleverd, terwijl vele kandidaten bleken bij de keuze der lettervormen geen vast systeem te volgen.

Nederlandsche taal. Voor de meeste kandidaten bleek het opgegeven taalwerk te moeilijk. Slechts aan 23 kandidaten kon voor het schriftelijk werk een voldoende cijfer worden toegekend; van 55 kandidaten moest het werk met het cijfer 5 worden gewaardeerd, terwijl dat van 125 kandidaten beslist onvoldoende was. Vooral in de verklaring der synoniemen schoten velen te kort. Ook had menigeen het gedicht van Staring slecht begrepen en sommigen, die het wel begrepen, hadden hun indruk van het gedicht in slordige taal weergegeven.

Het mondeling examen bracht aan het licht, dat sommigen de studie van de spraakkunst geheel verwaarloosd hadden. Er waren kandidaten, die moeite hadden met de ontleding van gemakkelijke volzinnen. Met de spelregels bleken velen slecht op de hoogte te zijn en ook aan de studie der woordvorming was door sommigen weinig zorg besteed. De examinerator kon slechts bij weinige kandidaten wat dieper op de zaken ingaan. Vroeg hij verklaring van verschijnselen op het gebied der taal, dan bleven de meesten het antwoord schuldig. Er waren ook kandidaten, die vrij goed de regels uit de spraakkunst wisten op te zeggen, maar die weer moeite hadden met de toepassing van die regels op de levende taal. Sommige kandidaten legden een goed mondeling examen af, maar konden toch, wegens het onvoldoende schriftelijk werk, geen hoog eindcijfer verwerven.

Letterkunde. Wat al zoo dikwijls is gezegd — van lezen, van spraakkunst, van letterkunde — dient al wederom herhaald: er wordt niet goed gestudeerd! Men *leest* niet, men *leert* een korten inhoud van *buiten*; het resultaat is: men kent geen boek, geen schrijver, geen tijd, kunst noch kunstvaardigheid, poëzie noch proza. Vondel, Hooft, da Costa, Potgieter worden vervelende lesjes uit een vervelend boek. Velen kenden zelfs geen naam van een schrijver na 1880, maar Jan Vos hadden ze bestudeerd! Sommigen vertelden, dat „opleiders voor de hoofdakte” hun hadden aangeraden, geen notitie te nemen van literatoren na 1850; die raad was opgevolgd.

Allerzonderlingste begrippen schenen er te heerschen omtrent onze „voornaamste” voortbrengselen der literatuur: Hyghens *Kostelick Mal*, Hooft *Warenar*, Bilderdijk *Urzijs en Valentijn*, Potgieter *Bronbeek*, etc. etc., waren bestudeerd, en wat inderdaad het voornaamste is, kent men zelfs niet bij naam. Ook vergeet men ten eenenmale, dat een letterkundig werk *kunst* is; het is de vraag niet, of „*Majoor Frans*” bestaat, niet de quaestie, dat ze bestaat, maar indien men weet dat ze bestaat, is de vraag: hoe heeft de *kunstenares* haar geteekend? De hoofdonderwijzer moet, literair gesproken, rekenschap kunnen geven van zijne lectuur. Op weinige loffelijke uitzonderingen na schoten de mannelijke kandidaten in vele, menigeen in alle opzichten te kort; de vrouwelijke waren veel beter ontwikkeld op letterkundig gebied.

Rekenen. De ongunstige uitkomsten van dit examen zijn hoofdzakelijk veroorzaakt door het schriftelijk werk, waarvan velen weinig of niets hadden terecht gebracht.

De berekeningen waren vaak onnauwkeurig; de beredeneering gebrekkig of afwezig; eene dorre oplossing met evenredigheden of vergelijkingen schering en inslag.

Minder ongunstig waren de uitkomsten van het mondeling examen. Meermalen kwam het voor dat een voldoende eindcijfer kon gegeven worden aan kandidaten, wier schriftelijk werk beslist onvoldoende was. Toch werd bij vele kandidaten, in stede van „de grondige kennis”, waarvan het programma spreekt, oppervlakkigheid geconstateerd, zoodat sommigen zelfs te kort schoten in het juist en goed verklaren van eene der hoofdbewerkingen in de rekenkunde. Niet genoeg kan den kandidaten op het hart worden gedrukt het juist formuleeren van stellingen en definities niet te verwaarloozen, evenmin als het kennen van hetgeen het programma voor de onderwijzersakte omschrijft.

Opgemerkt dient nog te worden, dat de vrouwelijke kandidaten veel beter onderlegd bleken te zijn dan de mannelijke. Slechts 2 mondelinge examens van de vrouwelijke kandidaten waren onvoldoende.

Aardrijkskunde. Een deel der kandidaten bleek met ijver en oordeel te hebben gewerkt; door 25 pct. der geëxamineerden werd dan ook een meer dan voldoende cijfer behaald.

Het trof de sub-commissie, dat de studie der natuurkunde en der wiskundige aardrijkskunde door eenige kandidaten geheel verwaarloosd en door vele anderen niet met dien ernst was opgevat, welke met grond mocht worden verwacht.

Deze onderdeelen toch worden in het programma met name en nog wel in de eerste plaats genoemd.

De kennis der andere onderdeelen was over het algemeen voldoende, hoewel het kennen van vele namen niet altijd bleek gepaard te gaan met een voldoende inzicht in verschillende verschijnselen en toestanden op aardrijkskundig gebied.

Geschiedenis. De resultaten van het onderzoek in dit vak waren iets gunstiger dan die van vroegere jaren, hoofdzakelijk doordat meer werk was gemaakt van de nieuwste geschiedenis. Over het algemeen gebruiken de kandidaten nog te weinig een historischen atlas, en schenken zij geen aandacht genoeg aan de geschiedenis der wetgeving in de laatste halve eeuw.

Van bijzondere voorliefde voor de geschiedenis, of van eene meer uitvoerige studie van een of ander belangrijk onderdeel, was hoogst zelden iets te bespeuren.

Kennis der natuur. Het onderzoek stelde bij de meerderheid der kandidaten in het licht, dat de opleiding voor het onderdeel *natuurkunde* gebrekkig was geweest.

Slechts bij uitzondering had de studie zich kunnen aansluiten bij de waarneming van proeven en voorwerpen. Waar dit wel het geval was geweest, bleek de verworven kennis soms zeer degelijk te zijn.

De kennis van *dierkunde* gaf bij veel verscheidenheid over het geheel toch bevredigende uitkomsten.

Ook voor de kennis der *plantkunde* gaf het onderzoek over het geheel een bevredigenden uitslag.

Behoudens enkele gunstige uitzonderingen was de kennis van de *samenstelling der dampkringslucht* en van de *verbrandingsverschijnselen* in zeer groote mate *onvoldoende*. Verwarring van *koolstof* met *koolzuur*, van *waterstof* met *waterdamp* was op verre na geen uitzondering.

Het behoeft geen betoog, dat bij deze verwarring de leer der assimilatie bij dieren zoowel als planten een gesloten boek voor wel de meeste kandidaten was. Alleen zij, die een cursus „*scheikunde*” hadden gevolgd, hetzij aan eene middelbare school of aan eene Rijksschool voor onderwijzers, bleken voldoende ontwikkeld om voor de zonderlingste wanbegrippen op dit gebied bewaard te blijven.

Alles saamgenomen is bij het onderzoek naar de kennis der natuur zeer beslist gebleken dat verbetering in de opleiding voor het examen een eisch is van de grootste urgentie.

Handteekenen. Het practisch teekenen bleek voor velen nog steeds moeilijk, wat voor een groot deel is te wijten aan eene gebrekkige opleiding. Toch behaalden deze kandidaten dikwijls nog een behoorlijk eindcijfer, wanneer bleek, dat zij van de theorie ernstige studie hadden gemaakt. Te betreuren is het, dat er nog teekenleeraren zijn, die dit gedeelte weinig de aandacht waardig keuren, waardoor verscheidene examinandien in het geheel geen studie van maakten en zelfs niet het eenvoudigste figuurtje voldoende aan leerlingen konden verklaren.

Onderwijs en opvoeding. Bij het onderzoek naar de begrippen der kandidaten van de wijze, waarop het schoolonderwijs dienstbaar kan worden gemaakt aan de verstandelijke en zedelijke vorming der leerlingen — punt *a* van het programma — kwam meermalen verwaarloozing van de studie der zielkunde aan het licht. De kennis der meest gebruikte leerwijzen voor elk vak van het lager onderwijs in het bijzonder — punt *c* — liet dikwijls veel te wenschen over. Toch hadden de meeste kandidaten eene voldoende kennis van de methode, die zij bij hun onderwijs volgen. Waar bij sommigen die kennis beperkt was tot een onderdeel der methoden, werd zij door de sub-commissie beslist onvoldoende geacht. Ongunstige cijfers zijn in de meeste gevallen te wijten aan de oppervlakkige kennis van hetgeen in de genoemde punten *a* en *c* van het programma wordt geëischt.

Toch was ook door vele kandidaten, waaronder sommigen die overigens blijken van ernstige studie gaven, weinig werk

gemaakt van punt *d*, eenige kennis der geschiedenis van opvoeding, onderwijs en schoolwezen. Bij de studie schijnt niet nauwkeurig genoeg te worden gelet op het programma in al zijne onderdeelen.

Leeuwarden, 10 September 1902.

Namens de Commissie,

C. J. PRAKKEN, *Voorzitter.*

E. H. BODDÉ, *Secretaris.*

Deventer.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De commissie, ingevolge beschikking van Uwe Excellentie, d.d. 3 Juni 1902, n°. 4363¹, afd. Ond., in 1902 belast met het afnemen te Deventer van de eindexamens ter verkrijging van de akte van bekwaamheid als hoofdonderwijzer en hoofdonderwijzeres, heeft de eer het volgende onder de aandacht van Uwe Excellentie te brengen.

Inrichting van de examens en onderwerpen van algemeen aard.

De inrichting van het examen gaf geene aanleiding tot het maken van opmerkingen.

Bij de commissie is echter de overtuiging gevestigd, dat het voor de aspirant-hoofdonderwijzers en hoofdonderwijzeressen zeer gewenscht moet worden geacht dat er eenheid kome in de opgaven voor het schriftelijk werk voor alle commissies van ons land. Daardoor zal ongetwijfeld met meer en beter succes de richting worden aangewezen bij de studie der aspiranten en de eenheid in die studie noodzakelijk worden bevorderd.

De commissie meent met recht op deze zaak de aandacht te mogen vestigen, nu dit jaar door de verkregen overeenstemming in de 1ste en 3de inspectie gebleken is dat zoodanige eenheid voor geheel ons land niet onbereikbaar is.

Het bleek der commissie verder ook dit jaar opnieuw, dat de opmerking, reeds in 1901 door de commissie te Zwolle gemaakt, ook thans alleszins bevestigd is, dat n.l. de waarde van eene goede opleiding niet te hoog kan worden gewaardeerd. Daarom meent de commissie niet te mogen nalaten te wijzen op het groote belang, gelegen in eene verbetering der opleiding voor het examen bedoeld in art. 57 *b*, overal waar die noodzakelijk moet worden geacht, en tevens op het wenschelijke van het openstellen van gelegenheden voor hulp en leiding bij de studie voor het examen ter verkrijging van de hoofdkte.

De regeling van het examen was geheel gelijk aan die welke de vorige jaren in deze inspectie werd gevolgd.

De uitslag was als volgt:

TABEL A.

Overzicht van den uitslag der examens.

ADSPIRANTEN.	Aangegeven.	Niet opgekomen bij het schriftelijk examen.	Teruggetrokken		Toegelaten.	Afgewezen.
			na het schriftelijk en vóór het mondeling examen.	tijdens het mondeling examen.		
Mannelijke	105	2	1	5	52	45
Vrouwelijke	18	0	0	0	8	10

Hieronder volgt een overzicht van het aantal malen, dat in elk vak een voldoende, twijfelachtig of onvoldoend cijfer werd toegekend.

TABEL B.

Tabel van de examens in elk vak afgenomen.

V A K K E N.	Aantal volle- dige examens.		Waarvan :					
			vol- doende.		twijfel- achtig.		onvol- doende.	
	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.
Lezen	101	18	68	16	14	2	19	0
Schrijven	99	18	90	15	3	2	6	1
Nederlandsche taal . . .	101	18	57	14	17	4	27	0
Rekenen	101	18	42	6	22	5	37	7
Aardrijkskunde	101	18	63	9	12	1	26	8
Geschiedenis	97	18	63	6	7	6	27	6
Kennis der natuur . . .	98	18	49	11	11	1	38	6
Handteekenen	96	18	59	12	11	4	26	2
Paedagogiek	101	18	56	9	23	5	22	4

Twee mannelijke kandidaten werden toegelaten met een onvoldoend cijfer voor Nederlandsche taal.

Onder de mannelijke kandidaten was er 1 die in het bezit was der akte bedoeld bij art. 61, laatste lid, der wet op het lager onderwijs en derhalve vrijgesteld werd van het examen in het handteekenen.

Opmerkingen over de afzonderlijke vakken.

Lezen. De leesstof werd genomen uit Staring: Poëzie, Potgieter: Proza en Poëzie, Huygens: Hofwijck en de Zee-straat, Vondel: Roskam en Harpoen, Hooft: Granida, en da Costa: Poëzie.

Vóór de candidaat met het lezen en verklaren begon, vroeg de examiner hem of hij ook op moeilijkheden gestuit was; bleek dit het geval te zijn, dan werden deze eerst besproken. Het technisch lezen was bij enkele kandidaten uitstekend; bij de meeste evenwel werd zeer dikwijls de klemtoon verkeerd gelegd en kwam de aard van het gelezene niet tot zijn recht.

De verklaring liet nog al eens te wenschen over, wat hoofdzakelijk moet toegeschreven worden aan het gebrek aan algemeene kennis bij de examinandi.

Schrijven. De resultaten van het onderzoek in dit vak waren over het geheel voldoende.

Drie kandidaten maakten gebruik van steilschrift; één van hen leverde steilschrift op papier, maar schuinschrift op het bord; een ander deed juist het tegengestelde, terwijl de derde op papier en bord beide zich van steilschrift bediende.

Nederlandsche taal. Het schriftelijk gedeelte van het examen bestond uit twee opgaven: 1°. het weergeven in eigen woorden van een gedicht van Staring: „In een vriendenrol”, waarvan de inhoud door velen niet begrepen en vaak in slordig Nederlandsch was overgezet, en 2°. het verklaren van een paar spreekwijzen en een stel synoniemen, waarvan de resultaten over het algemeen gunstiger waren.

Bij het mondeling onderzoek kwam vooral het groote verschil uit tusschen kandidaten die eene degelijke opleiding genoten hadden en hen die op eigen wicken hadden moeten drijven. Bij de laatsten liet het verklaren van verschijnselen in de levende taal dikwijls veel te wenschen over.

Het examen in de Nederlandsche letterkunde bepaalde zich vooreerst tot een onderzoek naar een beknopt overzicht van de voornaamste verschijnselen op het gebied onzer literatuur en verder vooral naar de kennis van die werken welke de

candidaten zeiden goed gelezen te hebben. Bij het eerste onderzoek bleek dat dit overzicht bij slechts weinigen op eenige volledigheid aanspraak mag maken, terwijl de kandidaten van de gelezen werken wel den inhoud wisten weer te geven, maar ze niet konden plaatsen in de lijst van hun tijd, noch den geest hadden opgemerkt, welke uit die werken spreekt.

De kennis der vrouwelijke kandidaten was in dit onderdeel uitgebreider en degelijker dan die der mannelijke.

Rekenen. De 5 vraagstukken van het schriftelijk examen waren vaak zoo onvolledig en onnauwkeurig opgelost, dat naar de bedoeling van den candidaat moest worden geraden: vandaar, voor een deel, dat slechts aan een derde deel der examinandi voor het schriftelijk werk een voldoende cijfer kon worden toegekend.

Bij het mondeling onderzoek schoten de meeste kandidaten te kort in de oplossing uit het hoofd van een eenvoudig rekenkundig vraagstuk dat hun werd voorgelegd; eene grondige kennis van de theorie der rekenkunde, zooals het programma die verlangt, behoorde tot de uitzonderingen, met name wat aangaat de onderdeelen die tot de eischen voor het onderwijsexamen behooren; buitendien kwam herhaaldelijk de weinige bedrevenheid van de kandidaten in de heiliding van rekenkundige vormen aan den dag, waardoor het hun niet mogelijk was zonder hulp uit de gegevens bij eene theorievraag tot de verlangde uitkomst te geraken.

De commissie meent om die reden bij hen die voor de hoofddaken werken ernstig te moeten aandringen niet alleen op eene nauwgezette studie van de theorie der rekenkunde, in het bijzonder van de grondbeginselen, maar vooral ook op oefening in de zorgvuldige schriftelijke behandeling van rekenkundige opgaven, zoowel van theoretischen als van practischen aard.

Aardrijkskunde. Over den uitslag van het examen in dit vak zij het volgende opgemerkt. Wat de onderdeelen betreft was de kennis van Nederland en zijne overzeesche bezittingen bij velen zeer gering, die van de landen van Europa zeer goed en van de werelddeelen dikwijls minder goed, terwijl van de wis- en natuurkundige aardrijkskunde wel wat meer werk gemaakt wordt. Toch verdient het opmerking dat enkele kandidaten, die blijk gaven in de verschillende onderdeelen zeer goed te zijn, bij de wiskundige aardrijkskunde veel te kort schoten. Ook kwam het nog al eens voor dat de staatkundige aardrijkskunde, vooral wat de indeeling der landen betreft, al te zeer verwaarloosd was.

De vrouwelijke kandidaten stonden dezen keer bij de mannelijke vrij wat ten achter. Terwijl toch bij de laatsten zestien het cijfer 8 en vijf het cijfer 9 verwierven, was bij de dames slechts ééne aan wie het cijfer 8 kon worden toegekend.

Geschiedenis. Veel nieuws valt er over het examen in de geschiedenis niet te zeggen; naast enkele zeer goede examens (bij één candidaat kon het cijfer 10 worden toegekend) staan verscheiden zeer slechte.

Evenals de vorige jaren werd elke candidaat in de 4 onderdeelen ondervraagd.

Nog altijd is de kennis der nieuwe geschiedenis het geringst en een groot gedeelte der kandidaten geeft blijk dat zij van de hedendaagsche feiten zeer slecht op de hoogte zijn.

Menig examen geeft den indruk dat de tijd van voorbereiding te kort is geweest; het studeeren wordt dan verlaagd tot het memoriseeren van feiten; maar van een rustig verwerken van het geleerde, van een verband zoeken tusschen het heden en het verleden is geen sprake.

Van de beschavingsgeschiedenis wordt blijkbaar meer werk gemaakt dan vroeger het geval was en het bestudeeren met een historischen atlas schijnt meer regel te worden.

Kennis der natuur. Hoewel geconstateerd kan worden dat de kennis van vele der kandidaten, vergeleken bij die in

vroegere jaren getoond, niet onbelangrijk is toegenomen, moet toch ook thans nog weer er op gewezen worden dat de resultaten bij andere kandidaten nog veel te wenschen overlieten. De sub-commissie heeft daarbij ook nu weer de ervaring opgedaan dat gebrekkige kennis vaak een gevolg is van gemis aan hulp en leiding, maar tevens, dat ook nog te dikwijls gebrek aan belangstelling moet worden verondersteld; de leer der samenstelling van den dampkring en van de verbrandingverschijnselen vooral bleek door de kandidaten te zijn verwaarloosd.

Handteekenen. De opmerkingen omtrent de tekortkomingen der aspiranten, in vorige verslagen gemaakt, moeten ook nu weder geconstateerd worden. Tot bijzondere opmerkingen gaf het examen geen aanleiding.

Onderwijs en opvoeding. Punt *a* van het programma was door velen schromelijk verwaarloosd; sommigen meenden dat er gewoonlijk weinig of geen zielkunde wordt gevraagd. Enkelen gebruikten en bij het schriftelijk en bij het mondeling onderzoek vreemde woorden, waarvan ze de beteekenis niet geheel vatten.

Over het geheel gaf het onderzoek naar punt *b* een bevredigend resultaat. Eene enkele maal kwam het voor dat de candidaat de indeeling in klassen van de school waaraan hij werkte niet goed wist te verklaren. Over de waarde van het hoofdelijk onderwijs in de klassen hadden enkelen niet nagedacht.

Punt *c* gaf, wat het eerste gedeelte betreft, de algemeene onderwijskunde, over het geheel reden tot tevredenheid. De kennis der bijzondere methodiek liet vaak veel te wenschen over. Velen kenden voor een zeker vak geen enkele methode, of ze noemden een naam, maar wisten dan verder niets daarvan te vertellen. Enkelen daarentegen gaven blijk eene of andere bepaalde methode met vrucht bestudeerd te hebben.

Punt *d* was door menigeen stiefmoederlijk behandeld; vaak bestond de kennis in een paar namen en feiten, zonder dat men het verband, de geleidelijke ontwikkeling had begrepen.

Het zou te wenschen zijn dat de kandidaten zich vooral beijverden de kennis der zielkunde toe te passen op de praktijk, zoowel in de algemeene als de bijzondere methode.

Dikwijls moet echter de onvoldoende kennis der paedagogie worden toegeschreven aan eene gebrekkige opleiding tot onderwijzer en volslagen gebrek aan leiding bij de latere studie voor de hoofdakte.

Namens de Commissie,

TH. RUYS J.-Pzn., *Voorzitter.*

J. F. H. A. LATER, *Secretaris.*